

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора економічних наук, професора

Болгар Тетяни Миколаївни на дисертацію

Путінцевої Тетяни Володимирівни «Ліквідність комерційних банків України

у забезпеченні їхньої фінансової безпеки», поданої на здобуття ступеня

доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування» зі

спеціальності 072 – фінанси, банківська справа та страхування

Актуальність теми дисертації. Рівень фінансової безпеки комерційних банків – це важливе та одне із пріоритетних питань від якого залежить стабільне й ефективне функціонування фінансової установи. Дотримання ліквідності банками є обов'язковою нормативною вимогою, що регулюється Національним банком України. Показник ліквідності впливає на усі сфери діяльності банку: це і виконання зобов'язань, проведення розрахунків, можливість нарощування обсягу кредитних та інвестиційних портфелів, досягнення збалансованості між активами і пасивами за ціною, строками та валютою ресурсів. Рівень ліквідності комерційного банку відіграє велику роль у якості управління ризиками, нормативно-правової та інформаційно-аналітичної діяльності, управління кадрами, ступенем забезпечення обліку, аудиту, звітності та консалтингу банку – ці та інші показники вказують на ступінь фінансової безпеки. Отже, можна впевнено констатувати, що тема дисертації є важливою та актуальною.

Умови у нашій країні, в яких зараз функціонують банки є складними. Починаючи з 24 лютого 2022 року, коли розпочалось повномасштабне вторгнення росії на територію України, вітчизняна банківська система першою відчула проблеми, що сталися за таких подій – це і міграція населення, панічне зняття коштів з рахунків, знецінення національної валюти, стрімке підвищення інфляції. Сьогодні в Україні функціонує 69 банків (за період з лютого 2022 року було ліквідовано 2 банки). Тому за сучасних обставин є затребуваність науково-обґрунтованих висновків, що сприяли б ефективності діяльності вітчизняної

банківської системи, а отже, тема дисертації набуває ще більшої актуальності, бо найважливішим для банків сьогодні є їх фінансова безпека.

Ступінь обґрунтованості наукових напрацювань, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Проаналізувавши зміст дисертаційної роботи Путінцевої Т. В., можна зазначити, що проведене дослідження за темою «Ліквідність комерційних банків України у забезпеченні їхньої фінансової безпеки» є самостійною, цілісною, творчою і науковою працею, що характеризується системним підходом до предмету дослідження.

У роботі чітко визначені об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дисертації є дотримання ліквідності комерційними банками у забезпеченні їхньої фінансової безпеки; предмет дослідження – теоретико-методологічні засади, методичні підходи та практика дотримання ліквідності комерційними банками України у забезпеченні їхньої фінансової безпеки. Мета дослідження, а також поставлені для її досягнення завдання визначили структуру роботи, яка є цілком логічною, виваженою і такою, що охоплює найбільш важливі аспекти дослідження. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Дисертантом використано і належним чином опрацьовано значну літературну та інформаційну базу (324 джерела).

Використання сучасних наукових методів і прийомів, а також критичний аналіз фундаментальних праць з теорії фінансово-економічної безпеки та банківської діяльності дозволило здобувачу всебічно обґрунтувати теоретичні, методичні та практичні розробки з досліджуваної проблематики. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, наведених у дисертації, підтверджується використанням комплексу загальнонаукових і емпіричних методів дослідження: аналізу і синтезу, індукції і дедукції, логічного узагальнення, економічного, фінансового, порівняльного та статистичного аналізу, факторного аналізу, математичного апарату теорії графів та когнітивного моделювання, наукового абстрагування тощо.

Основні наукові положення, висновки та пропозиції, що наведені в дисертації, є достовірними, а обґрунтованість одержаних результатів підтверджується значним обсягом інформаційної бази, яка охоплює законодавчі акти України та нормативно-правові документи, що регламентують діяльність банків в Україні, наукові праці закордонних і вітчизняних учених за темою дослідження, статистичні матеріали Національного банку України та значний обсяг фактологічного матеріалу комерційних банків, який якісно опрацьовано і систематизовано в таблицях і рисунках. Висновки та результати дослідження є достатньо обґрунтованими, оскільки вони отримані завдяки використанню дисертантом загальнонаукових, спеціальних і філософських методів, що були обрані з урахуванням мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження.

Дисертація виконана в рамках наукових досліджень Університету банківської справи за темою НДР «Формування системи забезпечення фінансової стабільності кредитних установ: інституційний та обліковий аспект» (№ д/р 0118U001042).

Отже, вивчення змісту дисертаційної роботи, розроблених і представлених у ній наукових положень, висновків і рекомендацій доводить належний рівень їх обґрунтованості та достовірності, а також відповідність теми дисертації профілю спеціальності 072 – фінанси, банківська справа та страхування.

Наукова новизна і практична значущість отриманих результатів. У дисертаційній роботі Путінцевої Т. В. представлені результати вирішення важливого наукового завдання, пов'язаного з обґрунтуванням наукових підходів, розробкою та поглибленням теоретико-методологічних засад, удосконаленням методичних підходів і розробкою практичних рекомендацій з дотримання ліквідності комерційними банками України у забезпеченні їх фінансової безпеки.

Основні положення дисертаційної роботи, що визначають її наукову новизну, полягають у такому.

Дисертантом виокремлено серед структурних елементів фінансової безпеки комерційних банків безпеку ліквідності, яку пропонується розуміти, як стан ліквідності комерційного банку, що характеризується її достатністю,

збалансованістю та стійкістю, що у свою чергу впливає на платоспроможність банку, фінансову стійкість, надійність, конкурентоспроможність та зумовлює рівень ресурсоутворюючої, депозитної, кредитної, валютної, боргової, інвестиційної, податкової безпеки, безпеки доходів і витрат, безпеки у сфері міжнародних розрахунків і платежів, а, отже фінансової безпеки комерційного банку в цілому, що дає можливість поглибити теоретичні засади управління ліквідністю банку і підвищити роль у забезпеченні його фінансової безпеки.

Заслуговує на увагу удосконалення визначення фінансової безпеки комерційних банків, як об'єкта управління, зумовленого за його наявного ресурсоакумуючого потенціалу фінансовим станом банку, і результату управлінських впливів на здійснення банківських операцій, захищеності фінансових інтересів власників, акціонерів, топ-менеджменту, персоналу та клієнтів банку, що дозволяє поглибити підходи до формування системи забезпечення фінансової безпеки банку.

Важливе наукове значення має удосконалення класифікації різновидів ліквідності комерційного банку шляхом введення нових класифікаційних ознак: наявність; обмеженість; динамічність; напрям витрачання ресурсів; рівень, необхідний для безпечної діяльності банку; сталість; ступінь поширення; джерело надання; первинність; унормованість; об'єкт; адекватність; вид валюти; вимірність; ціна; контрольні точки; вектор; динамічність; керованість; підтримування; методи підтримки; достатність, а також таких нових різновидів за ознакою «характер», як: проміжна, агрегована, переміщувана, абсорбована, мобілізована, повернена, нерозподілена, бажана, первинна, вторинна, що буде сприяти удосконаленню управління ліквідністю банків для забезпечення їх фінансової безпеки.

У дисертації набуло подальшого розвитку:

– тлумачення поняття «ліквідність комерційних банків» з огляду на врахування динамічності цього явища, потреби мінімізації витрат, розширення переліку суб'єктів для здійснення розрахунків, виконання зобов'язань, нарощування кредитно-інвестиційних портфелів, досягнення збалансованості банківських активів і пасивів за строками, валютами, ціною залучених,

запозичених і розміщених ресурсів. Такий підхід буде сприяти підвищенню якості управління ліквідністю банку;

– з'ясування місця і ролі ліквідності банків у забезпеченні їх фінансової безпеки та її окремих різновидів з огляду на показник ліквідності, як: відмінного від ліквідності інших господарюючих суб'єктів явища; одну із основних цілей, умов і якісних характеристик діяльності комерційних банків; спроможність залучати додаткові ліквідні кошти на фінансових ринках; чинник функціонування банківської і грошово-кредитної системи загалом; засіб задоволення клієнтського попиту на кредитні ресурси і грошового попиту клієнтів, а також вимог вкладників у разі своєчасного і дострокового вилучення ними депозитів; збереження коштів за рахунок безбиткового продажу активів і обмеження вартості залучених ресурсів; оптимізацію сукупного прибутку банку; запобіжник відтоку коштів клієнтів, продажу активів і залучення ресурсів за не вигідними цінами; обмеження (за надмірного рівня) банківської активності; дефіцит (за недостатнього рівня) вільних ресурсів, нездатність банку надавати в затребуваному обсязі кредити й обслуговувати клієнтські платежі та випущені ним цінні папери, відповідати за майбутніми зобов'язаннями; зростання ризиків втрати банком платоспроможності; передумову потенційного банкрутства; інструмент сек'юритизації і зниження банківських ризиків. Це дає можливість підвищити роль ліквідності у забезпеченні фінансової безпеки комерційного банку.

Значення та важливість наукових результатів проведеного дослідження, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації, полягає у можливості використання їх у практичній діяльності центральних органів виконавчої влади, саморегульованих організацій і вітчизняних комерційних банків, що підтверджено довідками: Ради НБУ, Асоціації українських банків, АТ «Комерційний індустріальний банк». Результати дисертаційної роботи також було використано у навчальному процесі Навчально-наукового інституту банківських технологій та бізнесу Університету банківської справи при розробці програми та методичного забезпечення з дисципліни «Філософія економічної безпеки».

У дисертації сформульовані й інші висновки та пропозиції, що мають наукову новизну, теоретичне і прикладне значення. Всі елементи наукової новизни сформовані коректно, їх кількість і рівень обґрунтованості відповідають нормативним вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Повнота викладення основних результатів дисертації в наукових виданнях. Дисертаційне дослідження виконане автором самостійно, сформульовані в ньому положення, висновки та пропозиції обґрунтовані на підставі особистих досліджень і викладені в наукових статтях і тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

За результатами дослідження опубліковано 10 наукових праць загальним обсягом 6,1 д.а., у т.ч. 5 статей у наукових фахових виданнях України, індексованих у міжнародних наукометричних базах, з них 1 – у виданні, що індексується у Web of Science, та 5 праць апробаційного характеру.

Основні положення дисертації оприлюднені на 5 міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях: XIII-XIV Міжнародних науково-практичних конференціях «Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків» (м. Черкаси, 2019, 2020 рр.); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти» (м. Ужгород, 2019 р.), II Всеукраїнській науковій конференції «Сучасні тренди у розвитку фінансів, банківської справи та страхування» (м. Львів, 2020 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграція України у європейський та світовий фінансовий простір» (м. Львів, 20 травня 2021 р.).

Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. У дисертаційній роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання тверджень, розробок, ідей, відомостей, автором дотримано вимоги норм законодавства про авторське право.

Ідентичність тексту анотації та основних положень дисертації. Анотація на дисертацію та основні результати дослідження, що викладені у дисертаційній роботі Путінцевої Т. В., повністю відповідають один одному: анотація не містить інформації, яка була б відсутня у дисертації. Дисертаційна робота і оприлюднена анотація оформлені відповідно до вимог МОН України.

Зауваження і дискусійні пропозиції, які викладені в дисертації. Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Т. В. Путінцевої, необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту.

1. У дисертації на с. 28 дисертант слушно наголошує, що ліквідність комерційних банків – це: їхня сьогоденна і потенційна спроможність (як у нормальних, так і стресових умовах), за необхідності, мінімізуючи витрати, вчасно перетворити свої активи у готівку і безготівкові кошти для своєчасного здійснення повних розрахунків з кредиторами, контрагентами, клієнтами за своїми реальними (відображеними у балансі коштами до запитання, депозитами, залученими міжбанківськими кредитами, коштами кредиторів й іншими запозиченими коштами) і умовними (позабалансовими: гарантіями і поручництвами, наданими банками, невикористаними кредитними лініями і виставленими акредитивами) зобов'язаннями та забезпечення нарощування кредитно-інвестиційних портфелів з урахуванням їхньої оптимальної структури і якості, а також результативності і ефективності свого функціонування. Проте, якщо характеристика реальних зобов'язань детально представлена у другому розділі дисертації, то оцінка умовних зобов'язань у вітчизняних банках кількісно не відображена.

2. У табл. 1.1 (с. 30) здобувачем наведена оригінальна класифікація різновидів ліквідності комерційних банків, яка дозволяє більш обґрунтовано підходити до управління ліквідністю у забезпеченні фінансової безпеки банківських установ. Утім, на наш погляд, за класифікаційною ознакою «Рівень, необхідний для безпечної діяльності КБ» правомірно з такими різновидами ліквідності, як максимальна, нормальна / задовільна, оптимальна / рівноважна, повна, порівняно висока, виокремлювати й порівняно низьку ліквідність

комерційних банків. Дискусійним убачається і виокремлення за класифікаційною ознакою «Контрольні точки» початкової, тимчасової, кінцевої ліквідності комерційних банків.

3. Убачаються певні розбіжності у характеристиках складових фінансової безпеки комерційних банків, представлених на рис.1.3 (с. 45) і базовому визначенні її сутності на с. 52-53. Зокрема, на рис. 1.3 відсутня характеристика фінансової незалежності комерційних банків, згадуваної в авторському тлумаченні їхньої фінансової безпеки.

4. Правомірною виглядає викладена у дисертаційній роботі авторська позиція, що для забезпечення вагомого місця і ролі ліквідності комерційних банків у дотриманні їхньої фінансової безпеки необхідні: об'єктивна ідентифікація ризиків утрати ліквідності, її незбалансованості, утворення надлишкової ліквідності; дієвий моніторинг статус-кво у цій сфері; адекватне управління ліквідністю як окремих комерційних банків, так і банківської системи загалом. Однак, на наш погляд, у цьому контексті слід вести мову про ширший перелік згадуваних ризиків. Тим більше, що дисертація містить вичерпний перелік таких ризиків, оцінку їх взаємозв'язку і взаємозумовленості.

5. У п. 2.1 дисертації простежується певна непропорційність висвітлення проблем, недоліків, невирішених питань в окремих підсистемах системи управління ліквідністю у забезпеченні фінансової безпеки вітчизняних комерційних банків.

6. Якщо у п. 2.2 належним чином проаналізовано вплив ліквідності комерційних банків і чинників, що її зумовлюють, на такі важливі складові фінансової безпеки комерційних банків, як ресурсоутворювальна, депозитна, кредитна, боргова, інвестиційна і валютна безпеки, безпека ліквідності комерційних банків України, валютні безпеки банківського сектору і держави загалом, то такому впливу на безпеку доходів і витрат, податкову безпеку, безпеку міжнародних розрахунків вітчизняних комерційних банків приділено недостатньо уваги.

7. Ураховуючи значущість удосконалення оцінки ліквідності комерційних банків для забезпечення їхньої фінансової безпеки у п. 3.3 доцільно було б більш докладно зупинитись на взаємозв'язку і взаємозалежності складових комплексної оцінки ліквідності банківських установ в Україні.

Водночас висловлені дискусійні положення та зауваження не знижують наукового рівня дисертаційної роботи, не зменшують її науково-практичної цінності та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи. Вивчення змісту дисертації свідчить про пошуковий характер та творчий підхід здобувача до вирішення окреслених завдань.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

1. Дисертаційна робота Путінцевої Тетяни Володимирівни на тему «Ліквідність комерційних банків України у забезпеченні їхньої фінансової безпеки» подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. У роботі отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною з постановки і вирішенні проблем фінансової безпеки комерційних банків.

2. Дисертація Т. В. Путінцевої на тему «Ліквідність комерційних банків України у забезпеченні їхньої фінансової безпеки» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 072 – фінанси, банківська справа та страхування «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Путінцева Тетяна Володимирівна, на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження

ступеня доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування» зі спеціальності 072 – фінанси, банківська справа та страхування.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри інноваційного менеджменту
та фінансової аналітики

Університету імені Альфреда Нобеля

Т. М. Болгар